

Olika former av smärta hos äldre

Reino Pöyhiä

Docent i palliativ medicin, Åbo Univ

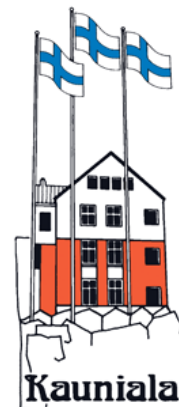
Docent i anesthesiologi, Hfors Univ

Ledande överläkare, Kauniala Sjukhus

Behandlingsriktlinjer Smärta hos äldre 2015

LANDSTINGET SÖRMLAND
Läkemedelskommittén

Litteratur

- McCLeane: Pharmacological pain management in the elderly patient. Clin Intervent Aging 2007; 2: 637-643
- Pergolizzi et al. Consensus statement: Opioids and the management of chronic severe pain in the elderly ... Pain Pract 2008; 8: 287-313
- The assessment of pain in older people. National Guidelines. R Coll Phys, Br Ger Soc, Br Pain Soc, 2007
- Abdulla et al. Guidance on the management of pain in older people. Age Ageing 2013; 42: i1–i57

Innehåll

1. Epidemiologi
2. Allmänt om smärtan
3. Klinisk smärta
4. Behandlingsmöjligheter
5. Existentiell smärta

Epidemiologi

- USA
  - 24-50% betydlig smärtproblem (17.5 milj) Pergolizzi -08
  - 17-18 % betydliga dagliga smärtor och analgetika Sawyer -07
  - 45-80% institutionaliserade personer – otillräcklig lindring
- Kronisk smärta
  - UK >75 år : 60 % Elliot -99
  - Sverige : 40 % Brattberg -89
  - Norge 61-81år: 31 % Rustoen -05
  - Norden: vid institutioner 22-24% Finne-Soveri -01
  - Finland: 40 % av 217 äldre människor (63-76 år) bredd smärtor Puranen -03

Olika symptom i livets slut

Symptom	Prevalence (%) in different end-stage diseases				
	Cancer	AIDS	Heart	COPD	Kidneys
Pain	35–96	63–80	41–77	34–77	47–50
Depression	3–77	10–82	9–36	35–71	5–60
Anxiety	13–79	8–34	49	51–75	39–70
Dyspnoea	10–70	11–62	60–88	90–95	11–62
Fatigue	32–90	54–85	69–82	68–80	73–87
Från: Solano J ym. A comparison of symptom prevalence in far advanced cancer, AIDS, heart disease, chronic obstructive pulmonary disease and renal disease. J Pain Symptom Manage 2006;31:58-69; PMID 16442483					

Vad betyder smärtan till individen?

Kronisk

- depression
- sömnlöshet
- ärtvyys
- irritabilitet
- aptitlöshet
- sociala kontakter↓
- libido ↓
- värdighet ↓
- genomiska förändringar ?

Akut

- andningsdepression
- kardiovaskul belastning
- endokrinisk stress
- gi-kanalens irritation
- muskelspasm
- immobilisation, trombos
- psykologiska problem
- genomiska förändringar?

→ livskvalitet ↓

Konsekvenser av smärtan till äldre

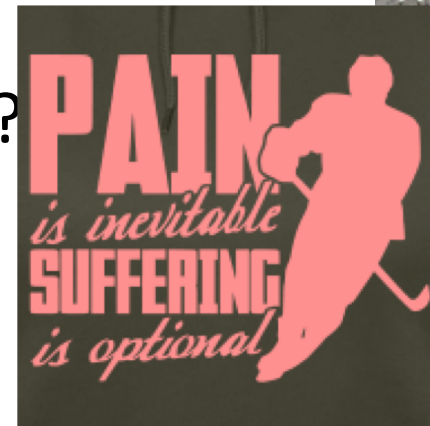
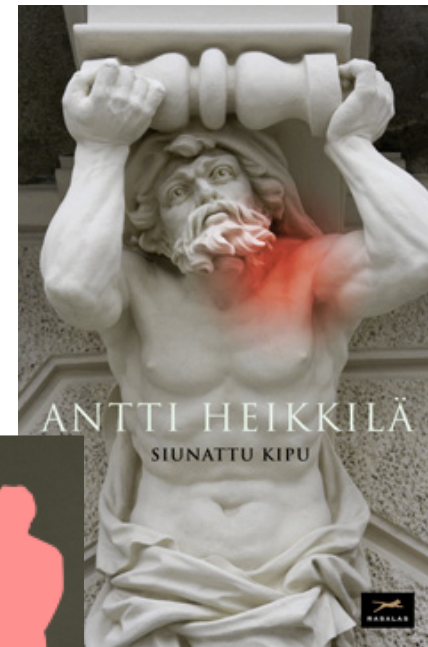
- rörelse blir svårare
- kontakter till anhöriga/vänner/miljö ↓
- depression & sömnlöshet ↑
- kognition ↓
- aptit ↓ → sjuklighet ↑
- dagliga aktiviteter ↓
- QoL ↓

Riskfaktorer

- USA Sawyer -07:
  - kvinna, ett stort vårdhem
  - depression, melankoli
  - polyfarmaci
  - muskuloskeletala sjukdomar
  - anemi
  - cancer
- Samt:
  - diabetes, hjärt/vaskular sjukdom, h zoster
  - alkohol
  - dåliga sociala tillstånd, ohälsosam livsstil

Smärtan?

- **akut: tecken på fara**
- **kronisk: sjukdom**
- kraftfullt meddelande – av vad?
- religiös upplevelse?
- intjänade straff?
- sexuellt nöje?
- källan till kreativitet? (Hemingway)
- om vi föddes att lida?
- Ivan Illich: smärta är en nödvändig del av en medveten kamp med livets verklighet

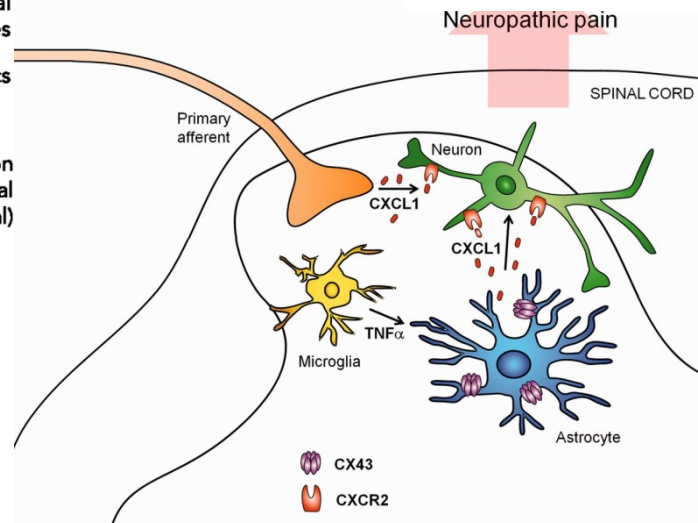
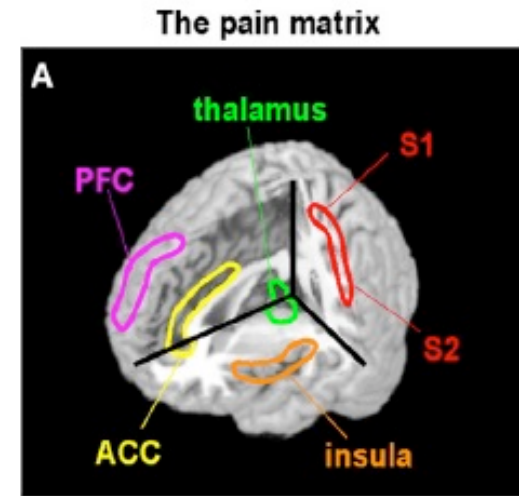
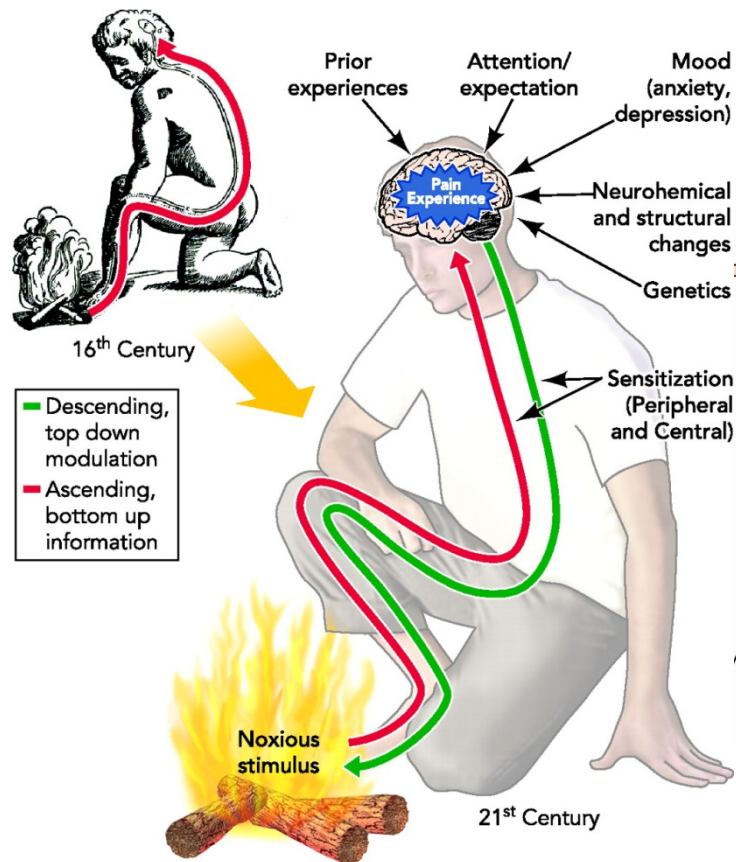

Smärta?

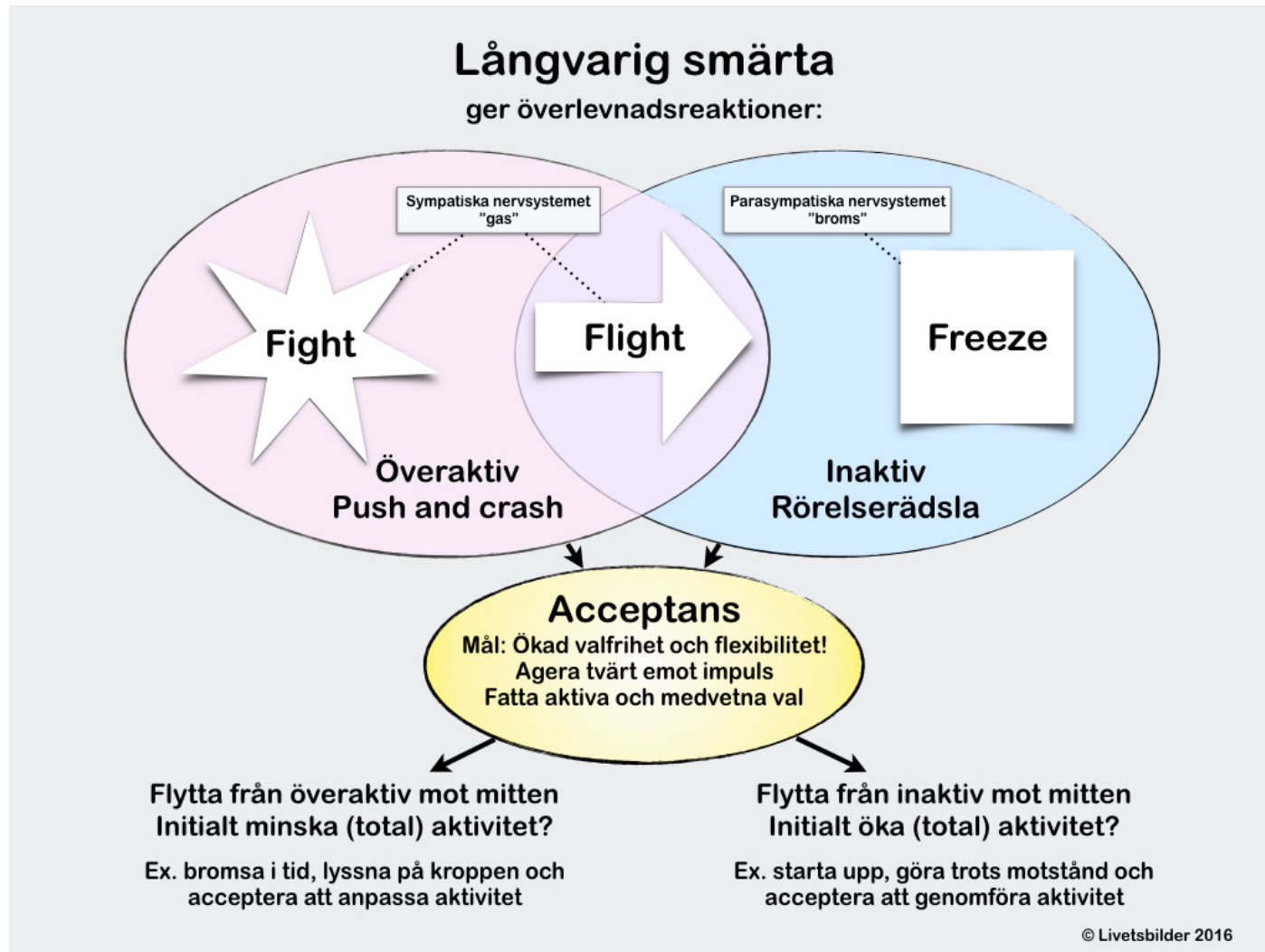
- “Smärta är en obehaglig sensorisk (fysisk) men också känslomässig upplevelse förenad med vävnadsskada eller beskriven i termer av sådan skada.”
- IASP (International Association for the Study of Pain)

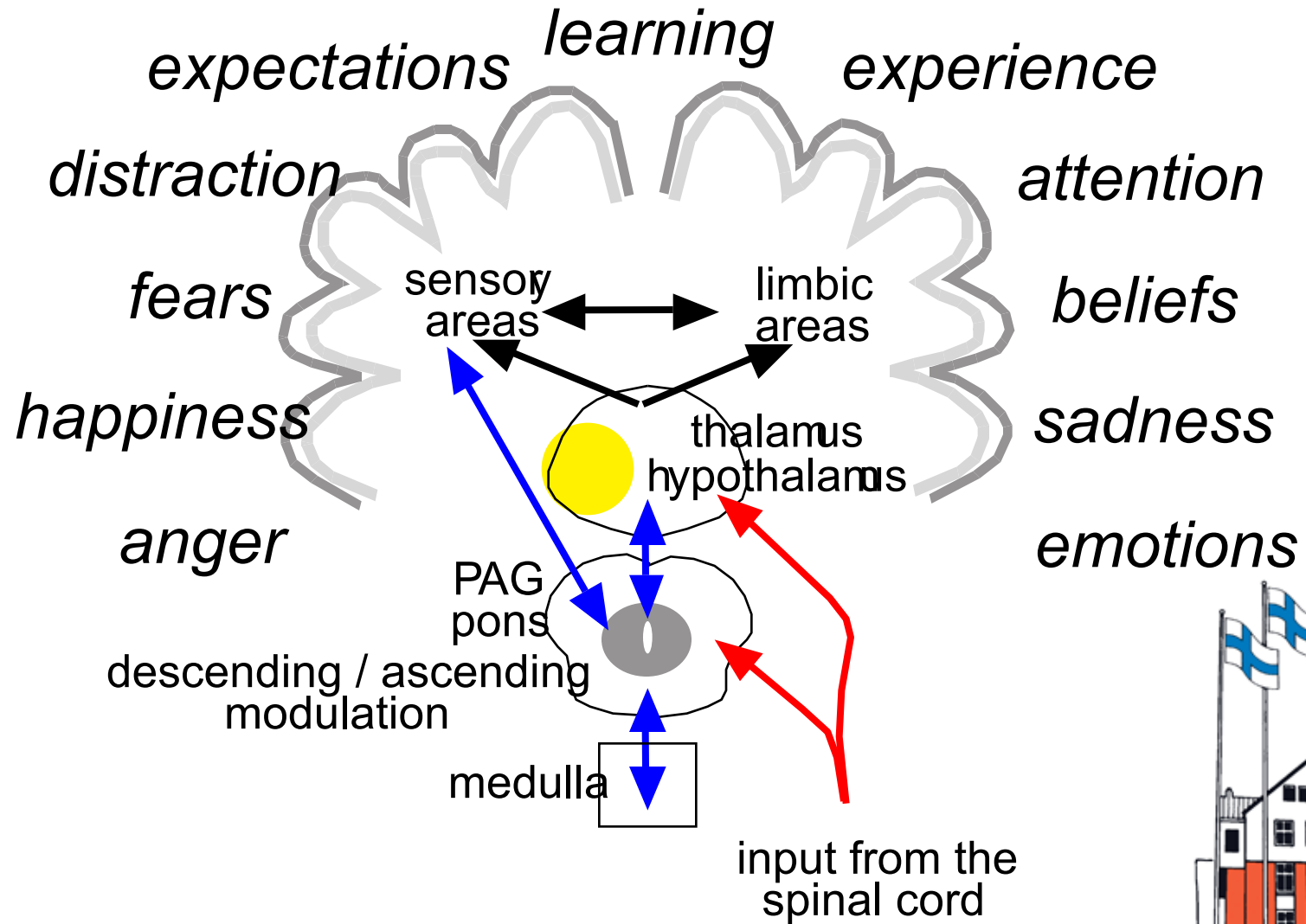
Fysiologin

Olika psykologiska anpassningmetoder

Smärt upplevelse

Då blir man äldre, blir **nerver** också

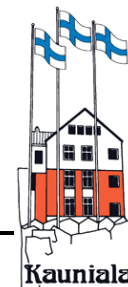
PNS

- Myelinfiber
  - ↓mängd
  - ↑degeneration
  - ↓aktionpotential
  - ↓ledningshastighet
- Icke-myeliniserade fiber
  - ↓ mängd
  - ↓ S- P, CGRP
  - ↓ neurogenisk inflammation
- Axonal atrofi
- Autonomiska nerv
  - ↓reflexer

CNS

- ↓ nervmängd i ryggmärg
  - endogenisk inhibition↓, hyperalgesi förändras
- smärtstimulus → front ja lateral
  - kognitiva processer långsammare
- ↓ nervmängd: cortex, mitthjärna, medulla
  - ↓ 18% thalamus; inga förändringar i ACC
  - EP: latens ↑, amplitud ↓
  - ↓ katekoler, Ach, GABA, 5HT (men inte nervpeptider)

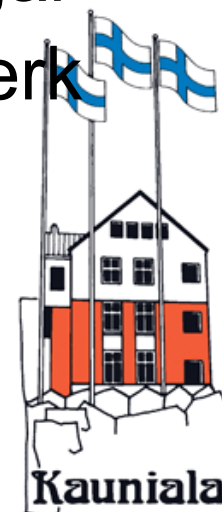
Åldring och smärtröskel

Stimulans	Ålderseffekt	Referens
Varm/het	↔	Schumacher -40, Birren -50
Elektrisk (tand)	↑ ↔	Sherman -64 Harkins -77
Elektrisk (hud)	↓ ↑ ↔	Collins -68, Kunz -09 Tucker -89 Mylius -08
Iskemi	↓	Edwrds -01
DNIC	↓	Lariviere -07
Mekanisk Viskeral	↓ ↑	Lautenbacher -05, Donat -05 Lasch -97

Kronisk smärta = sjukdom!

- sjukdom > symptom
- smärtan = diagnos
  - hoidon suunnittelu (mekanismbaserad > sjukdom)
  - invaliditet/ersättning
  - viktigt till patient
  - statistik
- vävnadskada
- receptorsensibilisering
- sensibilisering i centrala nervsystemet
- genetik
- fenotypförändringar
- nya neurala nätverk
- apoptosis

Fysiska behov:

- Fysisk smärta
- Illamående
- Minskad fysisk ork
- Trötthet

Psykiska behov:

- Oro
- Ilska
- Nedstämdhet
- Anpassningsförmåga

Total pain

Sociala behov:

- Relationer
- Roll i familjen
- Arbetsliv
- Ekonomiska

Existentiella behov:

- Mening/hopp
- Existentiella frågor
- Religion
- Andlighet
- Människovärde
- Livslänkar

Etiologi

Vanliga orsak till smärtor

- degeneration i leder/rygg (artros)
- spinalistenos
- frakturer
- trycksår (decubitus)
- neurop smärt (PHN)
- ASO (iskemi)
- urin retention
- post-stroke pain
- position belastning
- kontrakturer
- odontologiska problem
- förstoppning
- fibromyalgi
- cancer
- postoperat smärtor

Reumatiska smärtor

2011 holländsk gerontoreumatologisk mottagning, 154 pt, 79 år

Table 2:	Rheumatologic diagnosis	(n= 154)
Osteoarthritis	76	49 %
Spondylitis	48	31 %
Rheumatoid arthritis	26	17 %
Arthritis otherwise defined	18	12 %
Gout	9	6 %
Chondrocalcinosis	18	12 %
Osteoporosis	2	1 %
Shoulder problems	10	6 %
Polymyalgia rheumatic	5	3 %
Soft tissue	2	1 %
Carpal tunnelsyndrome	3	2 %
Others	9	6 %

Långvariga postop smärtor

- postmastektomi sdr
- fantomsmärta
- posttorakotomi sdr
- frozen shoulder
- CRPS (RSD)

Smärtanalys hos äldre

- Smärtans karaktär: mekanismer
- Smärtans varaktighet: kort/långvarig
- Smärtans lokalisation – rita en smärtekarta
- Smärtans intensitet – VAS/smärtermeter
- Rörelse- och lägespåverkan
- Neurologisk påverkan
- Felställningar i leder och extremiteter

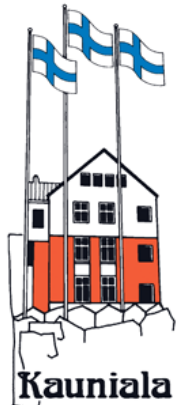
Smärtanamnes

Försök förstå smärtemekanismen innan du väljer behandling

- Nociceptiv smärta
- Neuropatisk smärta
- Inflammation
- Oro/känslomässig smärta/Dödsångest
- Smärtans konsekvenser
- Total pain – vilka olika typer av smärta

Bas för att förstå smärtemekanismen:

- Anamnes
- Smärtskattning med validerade smärtskattningsinstrument
- Klinisk undersökning
- Ev. röntgen och andra tester

Ekspression av smärta i demens

- **Ansikts uttryckt**
  - rynka pannan
  - spänd utseende
  - tandspänning
- **Läten**
  - jämmer, klaga nöd
  - hög andning, flåsning
- **Onormal rörelse**
  - rastlös rörelse
  - undvika (vissa) rörelse
  - Skydd/gnugga av kroppsdelar, fosterställning
  - långsam rörelse eller vägran av rörelse
- **Förändrat beteende**
  - minskning av interaktioner
  - ökade psykiatriska symptom (aggression)

Beakta angående smärta hos äldre

- vaksamhet hos personal är viktig då äldre kan ha smärta utan att kunna påtala eller visa det.
- all hälsobedömning ska innehålla fråga om eventuell smärta eller värk.
- psykologiska upplevelsen av den aktuella smärtan bör bedömas.
- utvärdera efter insatt behandling – med samma bedömningsinstrument som vid den initiala bedömningen.

Varför klagar äldre inte över smärta?

- kanske hör vi inte?
- rädan
  - om läkemedel
  - betydelse av smärta
- “läkare och skötare har så mycket job, kanske vårdas jag inte om jag bara klagar”
- “man kan dock göra ingenting”
  - sosioekonomisk status ↓ ----> ↓ respons till behandling
  - varierande förmåga att handla med smärtor
  - varierande kapacitet att anpassa

Praktiska metoder

■ Observationsskalor

*Rosenhälls demensboende – Uddevallaprojektet (svensk modell)
Engelska; MOBID, NOPPAIN, PACLAC, **PAINAD**, PAINE, Discomfort
Scale, **Abbey Pain Scale***

■ Ändrat beteende – tänk smärta eller dålig symtomkontroll

■ *Anhöriga* viktig källa

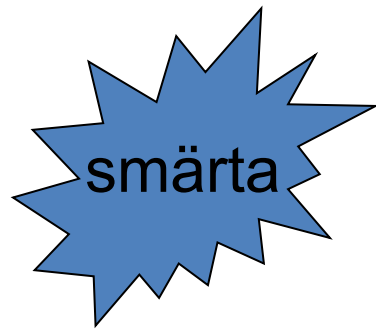
■ Medicinsk journal – tidigare sjukdomar styr misstanke

■ Medicinsk undersökning – undersök hela kroppen; mun, mage, leder, fötter...

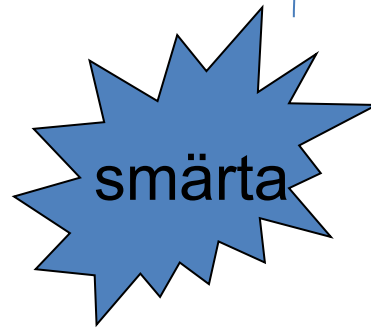
■ Tecknen på smärta:

Ansiktsuttryck, drar ihop ansiktet, rynkar pannan, snörper sina läppar, skelar, rullar med ögonen, grimaser, högröd ansiktsfärg, öppen mun, mumla, jämra sig, gnissla tänder, avslappnad eller spänd i ansiktet, masserar över öm kroppsdel, agitation, rastlös, irriterad, oro, vandrande

Nerv smärta

Nociceptiv

Neuropatisk

Neuroplastisk

≈

Abbey Pain Scale – för bedömning av smärta hos personer med demenssjukdom som har svårt att beskriva sin smärta i tal

Observera personen och bedöm graden av påverkan med skalan 0 till 3 i punkt 1 till 6 nedan!

Namn på personen _____ Pnr _____

Bedömarens namn _____ Datum o Tid _____

Senast givna smärtlindring _____ Datum o Tid _____

1. **Röstuttryck/ljud** – t ex gnyr, jämrar sig eller låter

Inte alls=0

Sällan=1

Ibland=2

Ofta=3

1

2. **Ansiktsuttryck** – t ex spänd, rynkar näsan, grimaserar eller ser rädd ut

Inte alls=0

Sällan=1

Ibland=2

Ofta=3

2

3. **Förändrat kroppsspråk** – t ex rastlös, vaggar, skyddar en kroppsdel eller ihopkrupen

Inte alls=0

Lite=1

Måttligt=2

Mycket=3

3

4. **Förändrat beteende** – t ex ökad förvirring, matvägran, ökad eller minskad kroppsaktivitet

Inte alls=0

Lite=1

Måttligt=2

Mycket=3

4

5. **Fysiologisk förändring** – t ex förändrad kroppstemperatur, puls eller blodtryck, svettningar, rodnad eller blekhet i hyn

Inte alls=0

Lite=1

Måttligt=2

Mycket=3

5

6. **Kroppsliga förändringar** – dvs rivet skinn, tryckskador, kontrakturer eller andra skador

Inte alls=0

Lite=1

Måttligt=2

Mycket=3

6

Summera antalet poäng och markera grad och typ av smärta nedan

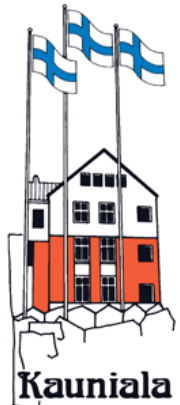
Ingen=0 – 2 Mild=3 – 7 Måttlig=8 – 13 Svår=14+

Typ av smärta: Långvarig Akut Blandad

Smärtskattning med VAS

- Uppskattning av smärta på skala 0-10
- 0 – ingen smärta
- 10 – värsta tänkbara smärta
- Dokumentera vad som mätts:
- Smärta i genomsnitt senaste dygnet?
- Vid skattningstillfället?
- Smärtmaximum senaste dygnet?
- Äldre kan ha svårt; Lite ont? Medelsvår eller svår smärta?
- Faces pain scale scale möjligt alternativ
- välj ansikte som bäst beskriver smärtan

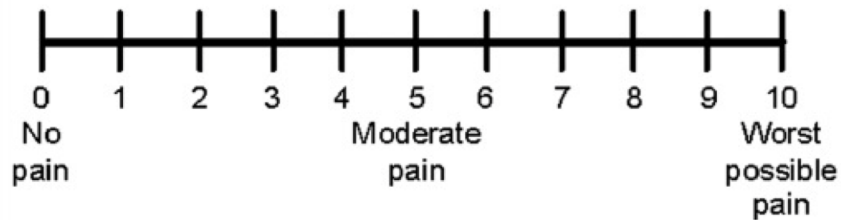
VAS och NRS-skala

MMSE > 18 (12)

Visual Analog Scale (VAS)†

0–10 Numeric Pain Rating Scale

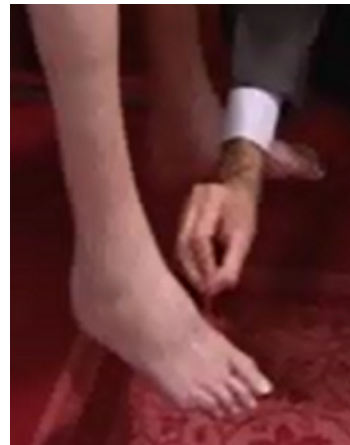
Utredning av hudkänslan

Kliniska hjälpmedel för undersökning av sensibilitetsrubbning

Beröring	A-beta fibrer	Pensel
Stick	A-delta C-fibrer	Nål på tungspatel/vass tandpetare
Kyla	A-delta fibrer	Metallrulle
Värme	C-fibrer	Metallrulle

ALLODYNI

HYPERALGESI

Behandling

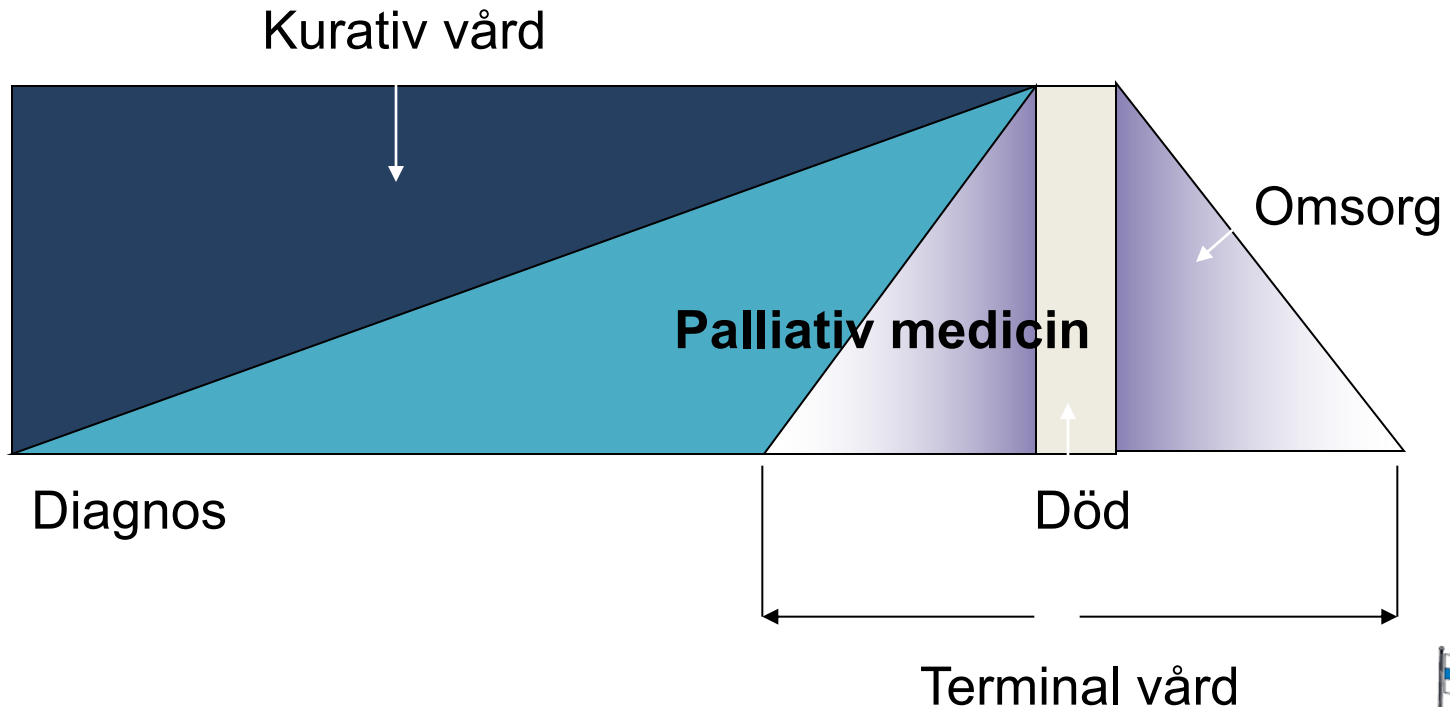

Behandling

- analgetika
- icke farmakologiska metoder
- stöd
- valet beror på tillstånd, sjukdom, behandlingslinjer

Kurativ vs palliativ vård

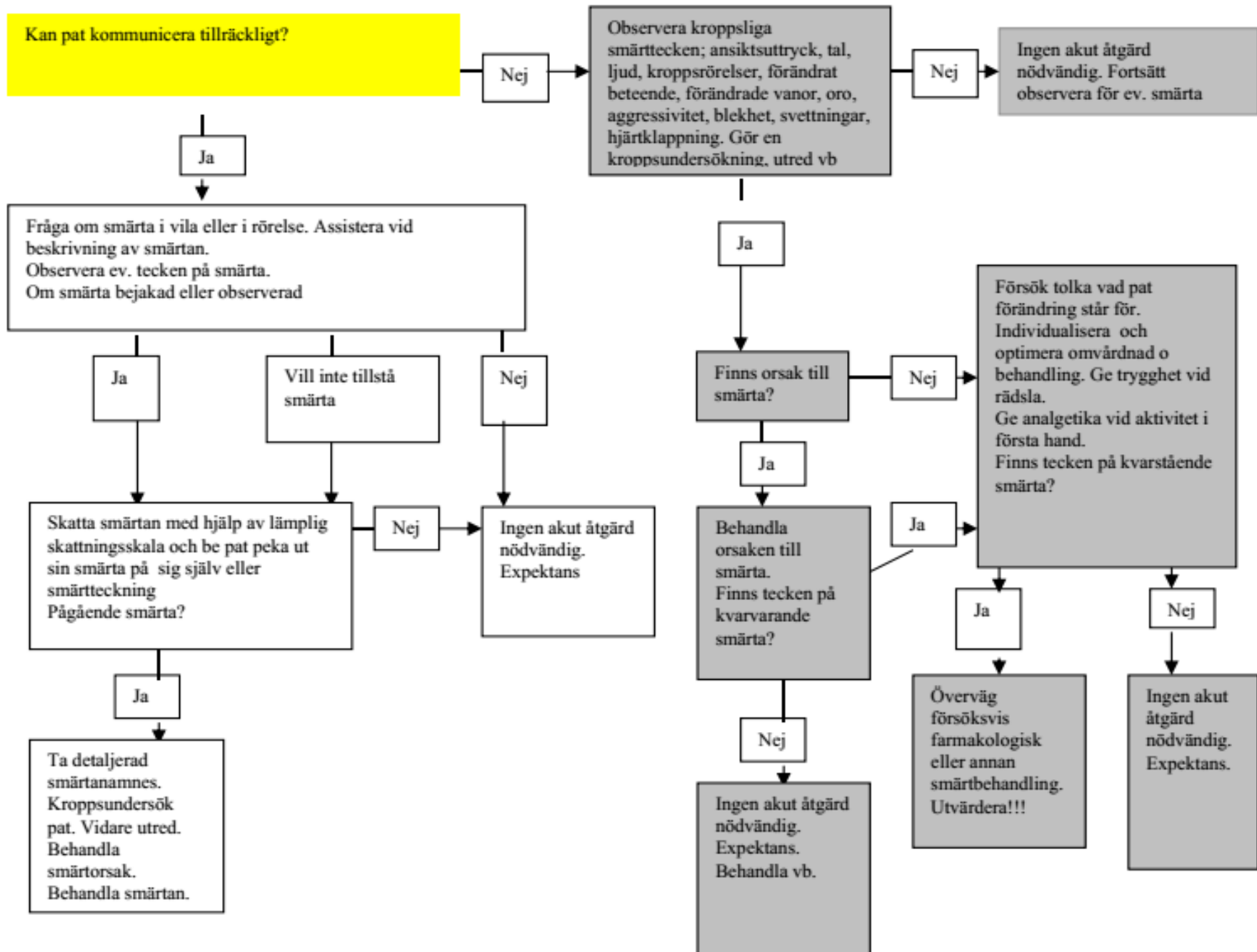
Institute of Medical Ethics, Chicago

Behandlings mål

- förståelse för sitt tillstånd↑
- fysiska funktioner↑
- upplevelse av smärta och lidande↓
- förmåga att komma överens med sin skröplighet och svaghet kanssa ↑
- ta bättre hand om smärtkontrol
- användning av hälsovårdstjänster ↓ i framtid

Allmänt om läkemedel och äldre

- läkemedelskonsumtionen ökar med stigande ålder.
- hälften av alla läkemedel som förskrivs på recept konsumeras av patienter över 65 års ålder.
- polyfarmaci - risk för interaktioner
- nedsatt organfunktion med åtföljande ökad medicinkänslighet
- annorlunda symtom vid överdosering
- få läkemedel är testade på personer > 75 år!
- farmakologisk behandling av den äldre patienten viktig utmaning

Farmakokinetiska förändringar hos äldre

- Minskad kapacitet i olika organsystem
- Förhöjt ventrikel-pH
- Minskad motilitet i gastrointestinalkanalen
- Förändringar i tarmvillidistribution
- Minskat kroppsvatten
- Ökat kroppsfett

Analgetika för äldre - principer

- icke-invasiv, enkel och individuell dosering
- bara en läkemedel på en gång
  - först låga doser
  - titrera dosen upåt långsamt
- långverkande läkemedel borde prioriteras
- övervaka effekten
  - farmakodynamiska effekter kommer långsamt
  - bieffekter och interaktioner observeras snabbare

Analgetika mot akut smärta

Indikationer	Analgetika
trauma, postop, ak neuropatisk	NSAID, parasetamol, opioider T ex. oksikodoni 2-3 mg iv/ 5-7 mg sc/ 5-10 mg po OCH antiepileptika(pregabalin 25 mg på kväll) ELLER antidepressant (amitriptylini 10 mg på kväll) lidokain-gel
AMI	Opioid (oksikodon/morfini 2-3 mg iv), anksiolyt(?)
ASO, kritisk iskemi	Opioidi, "neuropatiska läkemedel", s-ketamini 10 mg po (?)
tarmperforation, peritonit	Opioid, (NSAID?), epidural?

+ behandlingsmetoder enligt etiologin!!!

Analgetika för kronisk smärta

Läkemedelgrupp	Smärt	Obs!
NSAID/ parasetamol	nosiseptiv, muskuloskelet	många sidoeffekter -gi, njur, blodkoagulering!
Antidepressiva	neuropatisk; NNT 2.1-3.7	TAC virrighet, antikolinerg
Antiepileptika	neuropatisk; NNT 2.5-3.7	central biverkn, NNH 2.5-3.7!
Topikal	nosi/neurop	överensstämmelse
Opioider	Svåra smärtor, cancer	många sidoeffekter, som kan kontrolleras

Opioider

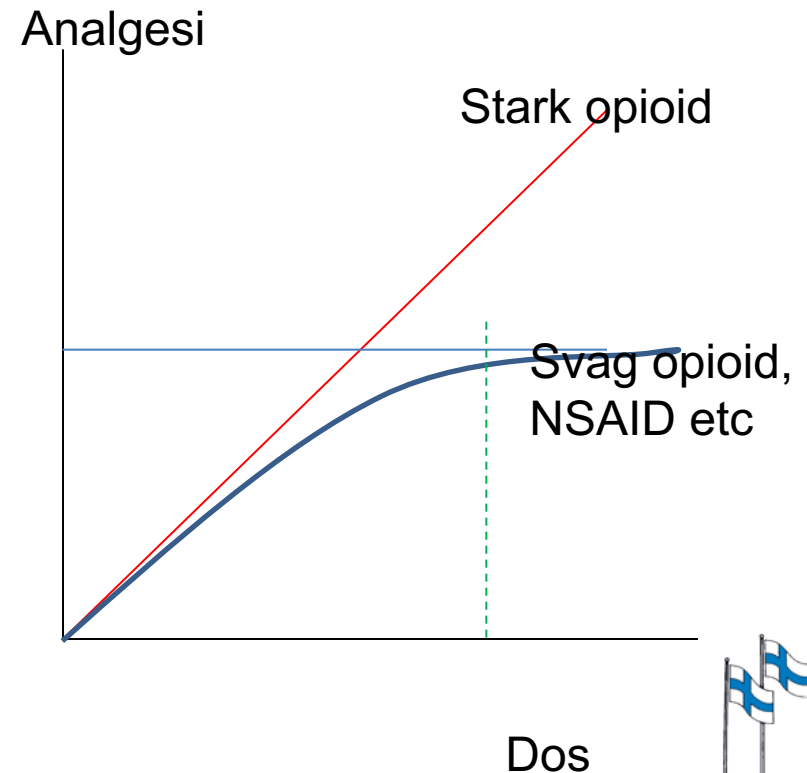
Profylaktisk behandling mot förstoppning

- Svaga/medelstarka

- kodein
- tramadol
- tapentadol
- buprenorfin

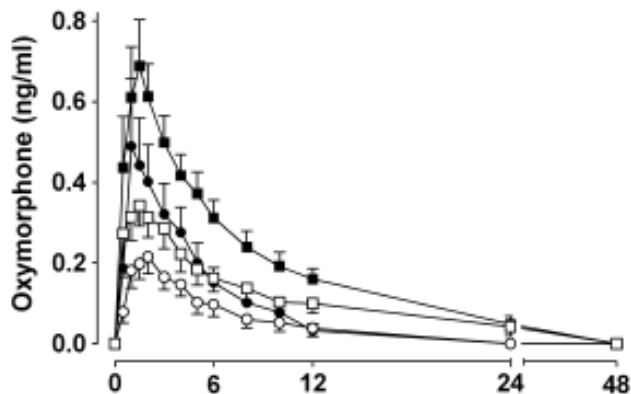
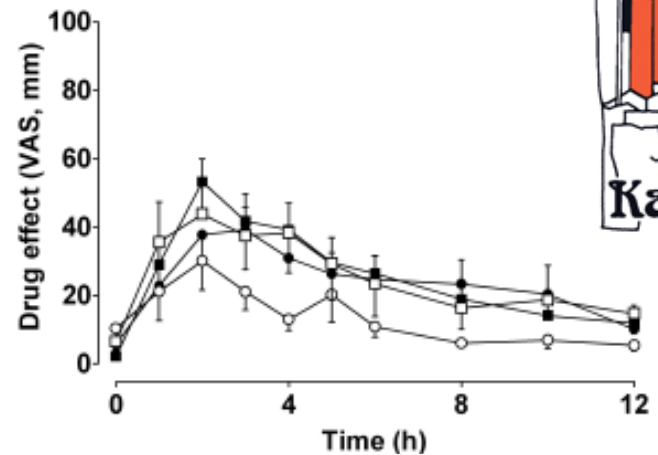
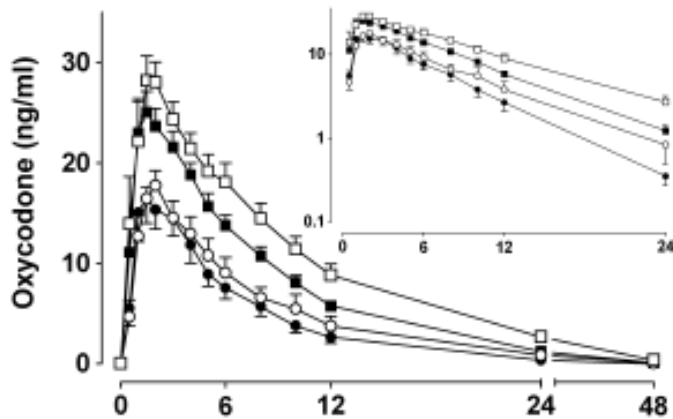
- Starka

- morfin
- metadon
- hydromorfin
- oksikodon
- fentanyl

3A4 inhibition

Liukas et al. J Clin Psychopharm 2011; 31: 302-8

- Young, placebo
- Young, clarithromycin
- Elderly, placebo
- Elderly, clarithromycin

10 young volunteers: 19-25 yrs

10 elderly volunteers: 70-77 yrs

Clarithromycin 500 mg od/5d

Oxy IR 10 mg

Design: PL,RCT,CRO

FÖRSTAHANDSVAL

Amitriptylin / nortriptylin*
Gabapentin†
Venlafaxin / duloxetin

Alternativen ovan är likvärdiga. Vid behandlingssvikt skiftas om möjligt till ett alternativt förstahandsmedel. Kombination gabapentin+antidepressiva kan också övervägas.

* *Yngre patienter:* inled med amitriptylin/nortriptylin 10-25 mg till natten. Trappa långsamt upp under 6-8 veckor till 30-75 mg till natten.
Äldre patienter: inled med amitriptylin 10 mg till natten. Om högre dos krävs, byt till nortriptylin 25 mg till natten p.g.a. mindre antikolinerg effekt.

† Dos justeras efter njurfunktion.
Äldre patienter: inled med gabapentin 100 mg till natten. Trappa långsamt upp med 100 mg ca en gång per vecka.

ANDRAHANDSVAL

Pregabalin (Lyrica)‡

Observera att missbruk och toleransutveckling har rapporterats för pregabalin. Iaktta försiktighet hos patienter med missbruksanamnes.

‡ Dos justeras efter njurfunktion.

TREDJEHANDSVAL

Tramadol*
Lidokain transdermalt (Versatis)†
Kapsaicin transdermalt (Qutenza)†

* Ej till äldre patienter.
† Vid lokaliserad neuropatisk smärta. Lidokain och kapsaicin är likvärdiga alternativ.

FJÄRDEHANDSVAL

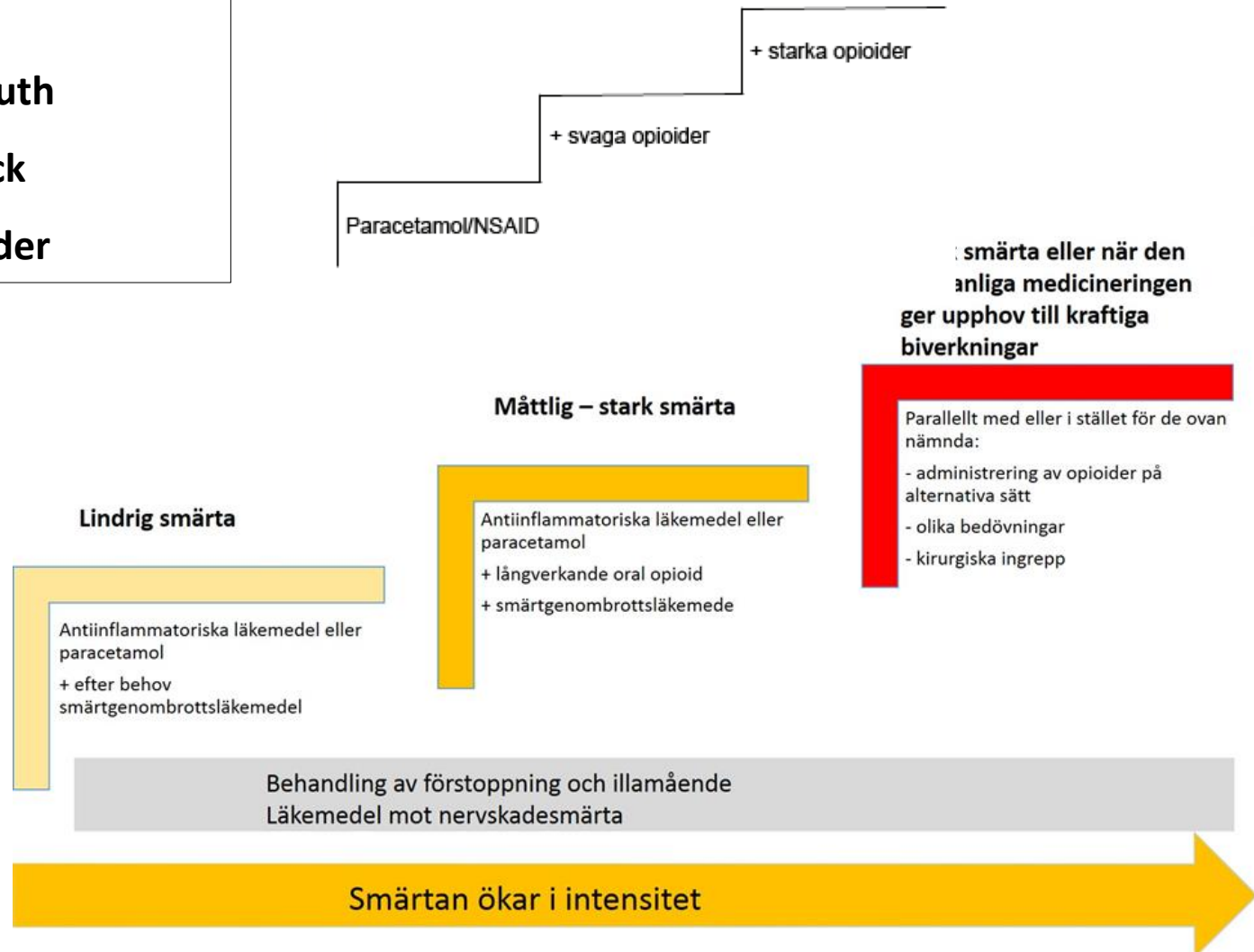
Starka opioider i depåberedning. Morfin och oxikodon har störst dokumentation.

PERIFER NEUROPATISK SMÄRTA

Cancersmärta

WHO

- By the mouth
- By the clock
- By the ladder

Icke farmakologisk smärtbehandling

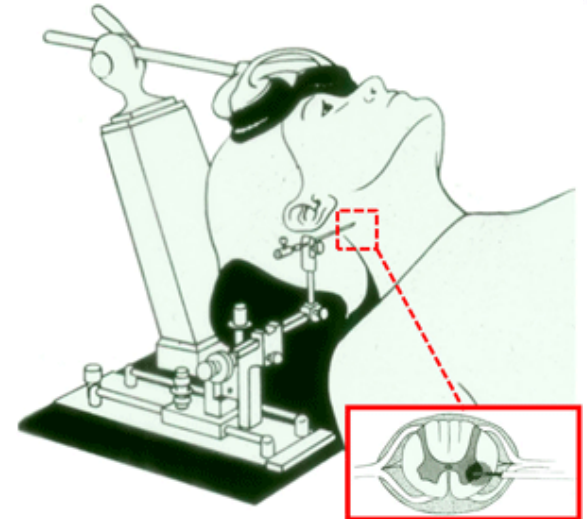
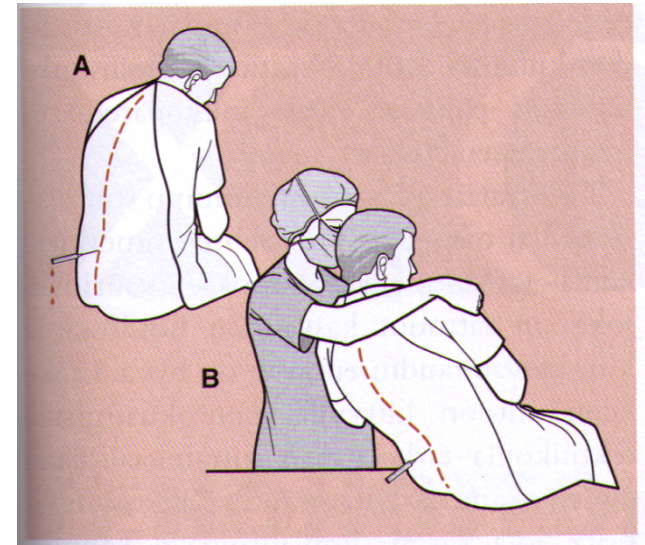
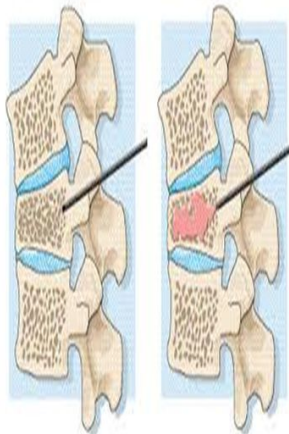
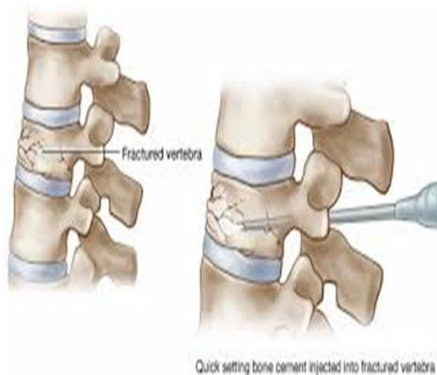
- rörelsebehandling/träning/fysisk aktivitet
- massage
- hjälpmedel
- fysikalisk behandling/TENS
- akupunktur
- psykologiska metoder (CBT, DT?)

Invasiva metoder

Vertebroplasty and kyphoplasty

E-o-L

- CSI: kontinuerlig subkutan infusion av läkemedel mot olika symptom då man kan inte ta oralt
  - opioid (tex morfin : smärta)
  - haloperidol (illamående)
  - glykopyrrolat (ökad utsöndring från lung)
  - midazolam (anksiolys)
  - osv
- Alla läkemedel till samma infusion
- PCA

Hjälper dem?

- Väldigt bra!
- Cancer smärta: 75-80 % får bra lindring med enkla metoder

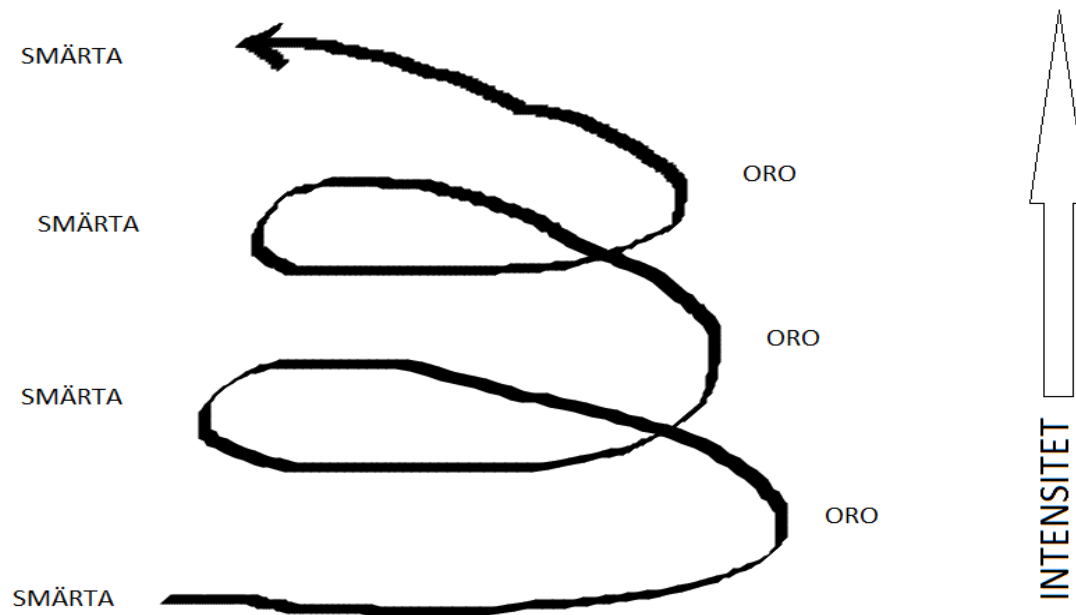
Information/diskussion

- dg, prognos, sjukdomen naturliga förlopp
- diskutera om smärtan
- berätta om behandlings/vårdlinjer
  - bieffekter
  - smärtbehandling **är INTE BARA** medicinering!

Existentiell smärta

Oro ökar smärta

Många orsaker till oro

För sjukdomen	Symtom Hur kommer sista tiden ska bli? Kommer man lida?
Symptom	Skapar oro och ångest Sjukdomen då kommer närmare Utrymmet för livskvalitet och att ta vara på dagen minskar Exempelvis smärta kan skapa oro, viktigt att behandla smärta
Läkemedel	Kan skapa kroppslig oro. Exempelvis Primperan som är ett vanligt läkemedel ge oro, man känner sig rastlös, det kryper i kroppen, det är svårt att sitta still
Förvirringstillstånd med orosinslag	Viktigt skilja vanlig oro från förvirringstillstånd Behandlingarna ser olika ut.
Dödsångest	Oavsett typ av oro finns ofta en bakomliggande dödsångest Medvetet eller ett omedvetet plan. I livets slutskede kan dödsångest spela stor roll Viktigt att möta dödsångest och existentiell ångest

Ofrivillig ensamhet ökar smärta - gemenskap minskar smärta

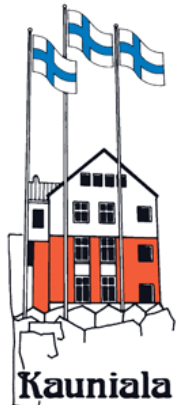
- Nya forskningsrön
- Ofrivillig ensamhet - man känner starkare smärta.

Smärtan mer uttalad:

- Ingen att prata med
- Inga vänner
- Ingen att umgås med
- Om partner har dött
- Känner sig utanför

Forskning visar:

- Gemenskap kan minska upplevelsen av smärta
- Gemenskap med närstående kan räcka till för att minska aktiviteten i smärtcentrum
- Fysisk kontakt, att hålla någon i handen, dämpar smärta.

Forskningen visar...

- existentiellt välbefinnande viktigare än fysiskt välmående (Cohen *et al.*, Cancer 1996, Pall Med)
- patienter vill få existentiella behov mötta (Ehrman *et al.*, Arch Intern Med 1999)
- att möta existentiella behov viktigt bidrag till livskvalitet (Brady *et al.*, Psychoonc 1999, Whitford *et al.*, Psychoonc 2008)
- existentiella behov förbises i vården (Puchalski *et al.*, J. Pall. Med, 2009, Moadel *et al.*, J. Psych.-Oncology, 1999, Cohen *et al.*, Cancer, 1996)
- omöta existentiella behov minskar livskvaliteten, tillfredsställelsen och ökar kostnader i palliativ vård (Balboni *et al.*, JCO 2010, Cancer 2011)

Allmänna åtgärder

- skapa lugn - mänsklig närvaro viktig.
- samtal kan skapa struktur.
- struktur minskar kaos och då minskar också oron.
- kroppskontakt kan minska oro om man vill ha kroppskontakt - hålla handen - taktil massage.
- åtgärda rent fysiska orsaker till ångest, exempelvis smärta eller andfåddhet.
- tidvis är det också viktigt med läkemedel mot ångest.

Existentiellt stöd

- WHO:s definition av hälsa: inte bara fysiskt utan psykiskt och existentiellt välbefinnande
- helhetssyn
- behovsstyrd vård
- patientfokuserad vård
- delaktighet angelägen
- känner vi till den sjukes prioriteringar?
- vad är viktigast för dem vi vårdar?

Hur hanteras en existentiell kris?

- strategier för att klara av en situation - copingstrategier.
- alla människor är unika.
- alla har sitt sätt att hantera situationen.
- inget rätt eller fel.
- för- och nackdelar med olika strategier.
- grundinställning - vi inte kan veta vad som är bäst för just de människor vi möter.
- det gäller att arbeta för att identifiera varje individs resurser.
- att hitta varje människas hopp (inte vårt eget).

Exempel

- söka mer information
- prata med andra
- skratta åt det hela
- inte tänka på det
- göra något distraherande
- planera målmedvetet
- acceptera
- hitta positiva möjligheter
- ta till alkohol, droger
- dra sig undan
- anklaga någon annan
- ilska
- passivitet
- självanklagelse
- förnekelse

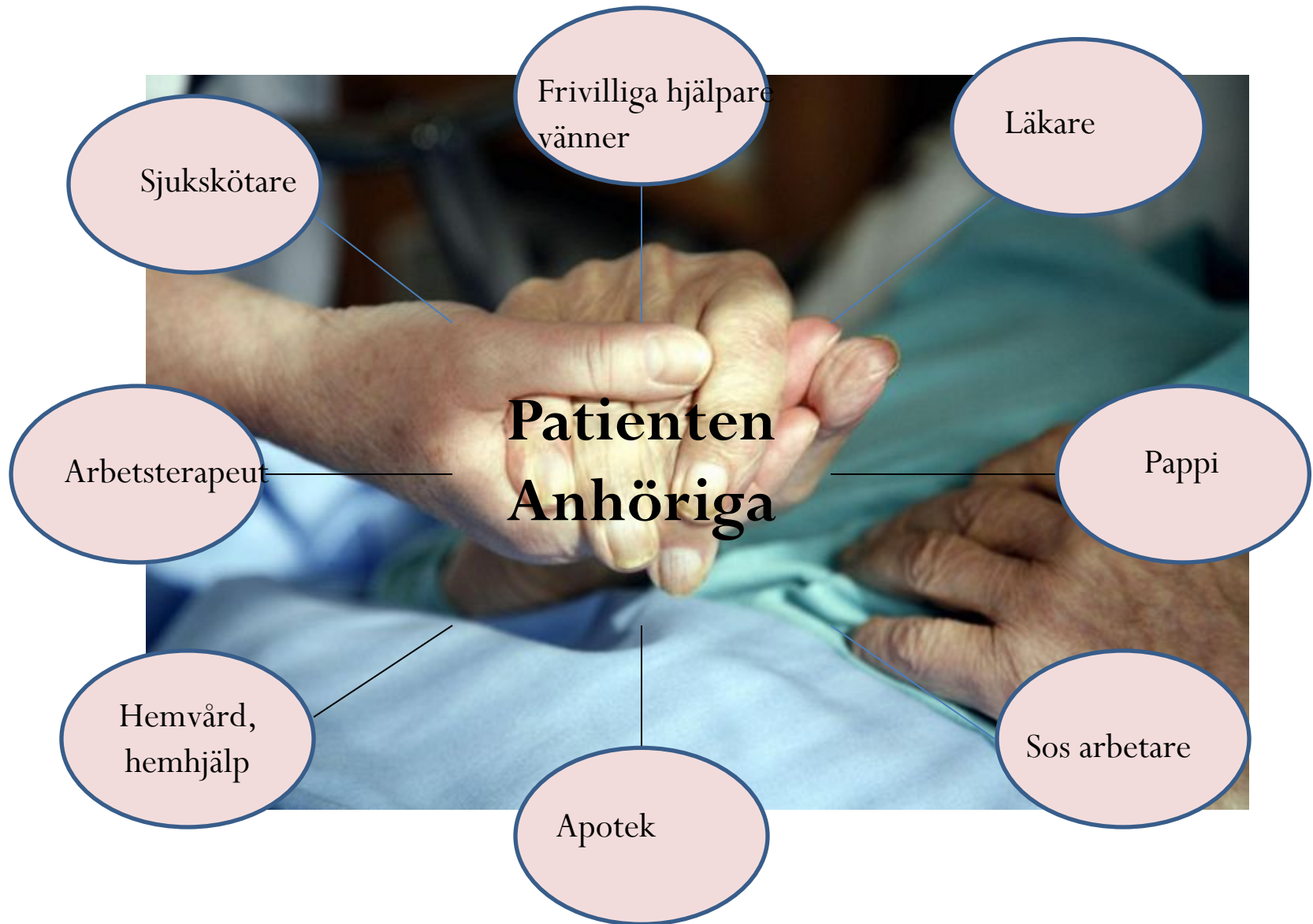
→ Dignity therapy

Olika frågor

Frågor	Definition/karaktär	Exempel
Religiösa frågor	Relaterade till en tro/Gud Kännetecken: symbolik, myter, riter och traditioner	Accepterar Gud mig?
Andliga frågor	Något som ger mål och mening Människor kan vara andliga utan att vara religiösa	Finns det en större kraft, något större bakom mitt liv?
Existentiella frågor	Existensen bakgrund, principer	Varför finns lidande, smärta och död? Är vi bara utkastade i ett kallt likgiltigt universum?

Team arbetet!

Sammanfattning

- många äldre människor har smärtor! QoL↓
- typiska smärtsyndromer
- den känslomässiga dimensionen av smärta
- existentiell kris, samtal om existentiella frågor, existentiellt stöd i praktiken
- smärtskattning, VAS, Abbey Pain Scale/Painad, objektiv skattning, smärtskattning vid demens
- smärtlindring av äldre måste individualiseras och – baserad på mekanismer

Tack!

reino.poyhia@kauniala.fi